

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen hetenkint egyszer szombaton egy iven. Előfizetési ár egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt, 200 szóig 2 frt, a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr, harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény inté- zendő, Fűvészkert-utca 1080. sz.</p>
--	--	--

Válasz a Nyílt levélre.

Radácsi György sárospataki hittanárnak.

(Vége.)

Hogy a convent s vele mindazok, akik annak a tiszán-
innen egyházkerület ismeretes felterjesztésével szemben
követett eljárását helyesnek és törvényszerűnek ítélték,
amint levedben kifejezed, a viszonyokkal megalkudva,
mintegy elismerték volna, hogy a kormánynak joga van zsi-
nati törvényeink 9. §-a ellenére, egyházunk törvényeit mó-
dosítani: oly állítás, amely csak a fogalmak tökéletes ösz-
szezavarásából keletkezhetett. Mert, eltekintve attól, hogy
a kormány, mint olyan, törvényhozási jogot semmiesetben
sem gyakorolhatván, e helyen kormányról vagy kormány té-
nyéről beszélni sem lehet, — még csak annyi sem állítható,
hogy az állami törvényhozás s illetőleg az általa alkotott
főrendiházi törvény egyházunk törvényeit, a 9. §. ellenére
vagy bármikép is módosította s így gyakorlatba vett volna
saját részére oly jogot, amely csupán az egyházat, ennek
törvényhozó testületét, — a zsinatot illetheti meg. Módosi-
tásról vagy általában egyházi törvényhozásunk jogaiba való
bárminemű beavatkozásról abban a törvényben szó sincs;
de ilyesmi nem is történhetnék. Mert ne gondold azt, hogy
a magyar reformált egyház ma már annyira kivetkőzött
volna erkölcsi erejéből, annyira elveszítette volna hivatásá-
nak és jogainak fenntartó és felemelő öntudatát, oly tehe-
tetlen cadaverré süllyedt volna alá, hogy önkormányzati
alapjogainak confiscálására irányzott bármiféle ilyes me-
rénylettel ne mint egy test, mint egy áttörhetlen, harczed-
zett phalanx állana szemben. Már pedig zsinatilag alkotott
s a felség által szentesített törvényeinknek bármi más ha-
talom által való megváltoztatása, módosítása vagy törvény-
hozási jogainknak akármily alakban történhető megcsorbi-
tása, valóban ily mérenyletet képezne, mert egyházi auton-
omiánk életfáját döntené ki gyökerestül.

Valóban, amaz állításban sértő, megalázó kicsinylése
rejlik saját felekezetünknek; de másrészt méltatlanságot
foglal az magában az alkotmányos magyar állam irányában
is, amelynek alapvonásai közül a történelmi jogok tisztelete
és a liberalismus félreismerhetlenül emelkednek ki.

A főrendiház reformjáról intézkedő törvény nem mó-
dosította egyházunk törvényeit, hanem igenis! — teremtett
bizonyos tekintetben egyházunkat is érintő új viszonyokat;
a jogegyenlőség és viszonyosság nehéz útján igyekezve előre-

hatolni, keresett és talált is, az állam és egyházunk között
a békességes együttműködés feltételeit sokasító, újabb érint-
kezési pontokat, nyújtott kedvező alkalmat arra, hogy egy-
házunk az állami közélet vezetése körül is érvényesíthesse
némileg befolyását, ha már más egyházak hasonló törté-
nelmi jogait továbbra is fenntartani tanácsosnak látszott.
Az egyháznak jutott aztán azon további feladat, hogy az
igy megváltozott viszonyokat, az új helyzetet, szervezkedési
munkája, alkotmányának fejlesztése közben, figyelembe ve-
gye, törvényeit, alkotmányrendszerét, amennyiben szüksé-
gesnek látszik, azokhoz képest módosítsa, kiegészítse s ek-
ként, autonomikus állásának szigorú megóvása mellett, a
változott viszonyok közé a legtermészetesebb és megnyug-
tatóbb formák között behelyezkedjék. Ez a joga és hiva-
tása egyházunknak ma is ép oly érintetlenül fennáll, amint
fennállott a főrendiház reformja előtt. Mert oly magyaráza-
tot talán csak nem akartok adni egyházi autonómiáknak,
melyszerint az az egyház belső, saját életkörén túl, az ösz-
szes környező viszonyokra is kiterjesztendő lenne s ekként
a társadalmi és állami élet egész körzetét feltétlen befolyása
alá kerítvén, az abban mutatkozó minden változást, azon
czim alatt, mert az egyházat is érinti, egyszerű vetőjával
megakadályozni s így az egyházat környező viszonyokban
bizonyos dermesztő stabilitást létesíteni jogositva lenne?!
Ily autonómiát az egyház érdekében sem szabad kívánnunk;
hiszen az befagyasztaná mintegy a társadalom nagy tenge-
rének kellő közepébe az egyházat, megfosztván azt az éltető
levegőtől s megállítva annak természetes vérkeringését.

De nem szükséges tovább is töltenünk az időt azon
állítás szembeszökő alogaritmusának bizonyítgatásával,
miserint egyházi törvényeink a 9. §. ellenére a főrendiházi
törvény által módosítottak. És ha már ez állítás a higgadt
megfontolás kritikája előtt meg nem állhat: akkor ezzel,
mint feltétellel, szükségképp el kell esnie azon elhamarko-
dott és súlyos vádunk is, mintha a convent s vele mások is
elismerték volna, hogy a kormánynak joga van egyhá-
zunk törvényeit módosítani. Minthogy módosítás nem tör-
tént, de nem is czéloztatott: azt elismerni sem lehetett.

Igy és nem másként állván a dolog, könnyen megítél-
hető, hogy micsoda belső, igazi értéke van nálatok az any-
nyira hangsúlyozott alkotmányhűség- és törvénytisztelet-
nek, ha még „százszor és ezerszer“ fogsz is arra hivatkozni.
Hogy a törvényt kellő tiszteletben tudjuk tartani, arra nézve
mindenekelőtt szükséges az, hogy ismerjük a törvényt s le-
gyünk tisztában annak követelményeivel; mert különben

megtörténhetik velünk, hogy épen akkor lépünk ki a törvény korlátai közül, amikor valami képzelt törvénysértés visszatorlása végett szedegetjük elő mihaszna fegyvereinket s oktalan hadonázást viszünk végbe a végtelen semmisség ellen, érzékeny sebeket ejtve önmagunkon.

Nem hagyhatom végre megjegyzés nélkül azon eljárásodat, melyszerint egész hosszú hasábokat szenteltél azon igazolhatlan célra, hogy, minden lehető írói mesterfogás felhasználásával, úgy tüntess fel engemet a jóhiszemű közönség előtt, mintha én a sajó-szentpéteri gyűlésről valami rémes képet rajzoltam volna a világ elébe; mintha én e gyűlés kisebbségét méltatlanul megtámadtam, tagjait szörnyetegeknek neveztem volna, vagy épen belemarkolva az országos pártpolitika üstökébe, azt erőszakkal a vitakérdésbe vonszoltam volna bele, csak azért, hogy az orsz. függetlenségi párt ellen agitálhassak. — Egy kissé figyelmesebb és jóakaratu betekintés cikkembe bizvást megóvhatott volna téged ily tévedésektől s visszatarthatott volna a valótlanságok és ferdtések szerepére való dicstelen vállalkozástól. De hát szükséged volt valami tetszősebb és hatásosabb keretre s a támadás jogosultságának legalább látszatát kellett biztosítanod. És ez csak így vala elérhető! . . .

Nem fogsz találni ama cikkemben egyetlen árva szót sem arról, hogy miként folyt le a szentpéteri gyűlés, milyen volt a hangulat, mit lehetett leolvasni az arczokról, mit éreztek, mit gondoltak az emberek? Hisz épen te valál az, aki „Alkalmi gondolatok“ gyanánt, mindezekről bőven referálván, oly elkedvetlenítő képet állítál a többségről előnkbe, amely képes volna a könnyenbivókat bizalmatlansággal tölteni el az egyházkerületi közgyűlés iránt s megfosztani ennek határozatát minden erkölcsi alapjától! Hisz épen ez volt az az egyik körülmény, amely kezembe adta a tollat, hogy tiltakozzam ez eljárás ellen s rámutassak annak lehető káros következményeire! Nos?! . . . Több igazságot kívánok attól, aki igényt formál arra, hogy vele komoly vitába bocsátkozni lehessen! . . .

Megtámadott cikkemnek célja volt továbbá és különösen az, hogy felhívjam a figyelmet ez alkalommal is egyházi életünkben újabb időben mutatkozó ama sajnos jelenségre, amelynek okaiban, gyökerében való kiirtására törekedni, meggyőződésem szerint, minden jóakaratu és józan ítélletű egyháztagnak elengedhetlen kötelessége. Értem az országos politikai pártelvek és törekvéseknek az egyházi élet körébe történő átültetését s egyházi ügyeknek politikai párt szempontok szerint való megítélését. Ha nem akarjátok az egyházat sajátos természetéből kivetköztetni, az egyház szervezetét fenekestül felforgatni, az egyházi élet fejlődését természet szerű irányától eltéríteni: akkor azt sem akarhatjátok, hogy egyházi életünk vezetése körül idegen elvek és irányzatok érvényesüljenek. A mily lényeges elvi különbség van az állam és egyház intézménye között: épen annyira szükséges, az egészséges fejlődés érdekében, hogy e kettőnek alapelvei, létfeltételei egymással össze ne zavartassanak, fel ne cseréltessenek. Mert valamint balgaságot követne el az, aki episcopális, presbiteri vagy bármi más egyházszervezeti systema alapelvei szerint kísérténé meg az állam szervezését: épen annyira helytelen és meg nem engedhető dolog, hogy egyházi ügyeink függetlenségi vagy kormánypárti elvek és tekintetek szerint intéztesse.

És vajjon nem szolgáltatott-e okot és alkalmat épen a szőnyegen lévő kérdés viszontagságos történetének figyelmes áttekintése ily értelmű felszólalásra?! Teljesen megvagyok győződve arról, hogy a tiszáninneri egyházkerületnek a főrendiház szervezetéről szóló törvénnyel s később a conventtel szemben is tanúsított rövid életű oppositioja, tudva vagy öntudatlanul, kizárólag az országos függetlenségi pártpolitika gyökeréből hajtott vala ki. És e hajtás nem volt természetes, nem hozhatott volna igazi gyümölcsöket egyházunk javára, s épen azért nincs mit sajnálkoznunk amiatt, hogy még idejében kés alá került. — Ne értsetek félre! Én nem vonom kétségbe senki részéről a jóakaratot; csak azt nem szeretném, ha idegen elvek és tekintetek köd-homálya végkép elfedné látásunk elől egyházunk valódi érdekeit.

Én sem egyik, sem másik országos politikai párt mellett vagy ellen sorompóba nem léptem, e helyen azt tennem nem is volna szabad. S hogy épen a függetlenségi pártot kellett mintegy előtérbe állítanom e kérdés fejtegetésénél, annak oka egyszerűen az, hogy az általam kiemelt ama sajnos jelenség, ez esetben épen a függetlenségi pártpolitikával van okozatos összefüggésben. De nem kevésbé kárhoznám és tekinteném az egyház szempontjából veszélyesnek azt akkor is, ha ilyesmi a szabadelvű vagy bármi más politikai párt elvköréből indulna is ki.

Épen azért nem adtam arra sem okot, hogy engemet, célttévesztett célzatossággal, mindenáron az országos pártpolitika terére akarj kihurczolni. Ha már olyanokat is tudni vélsz felőlem, hogy én hű tagja voltam a függetlenségi pártnak, mire tanu a lizskai gyp, s hogy sokszor egész lelkesedve gyülekeztem másokkal együtt a szélső baloldali zászlója alá, amidőn te minden tiszteleted mellett sem voltál rávehető, hogy Hegedűs Lászlóra add szavazatodat: akkor azt is tudnod kellene, ami való s amit ott mindenki nagyon jól tudhat, hogy t. i. én egyetlen szavazást s egy pár programbeszéd szokásos meghallgatását leszámítva, soha semmiféle politikai mozgalomban tevékeny részt nem vettem, ily szerepre sem hivatást, sem kedvet nem éreztem s szigorú objectivitást követelő tanári állásommal azt összeegyeztethetőnek sem tekintetem volna. Azt is megmondom neked melleleg, hogy a lizskai gyp miről tanuskodik. Hát először is tanuskodik a barátság következetes hűségéről s azon meggyőződésemről, miszerint sok esetben nem az a kérdés, hogy kinek minő elvei vannak, hanem inkább az, hogy ki képes több biztosítékot nyújtani a hazának teljesítendő közhasznú és becsületes szolgálatok iránt. De másodszor tanuskodik ama gyp arról is, hogy te, aki a függetlenségi Hegedűsre elvűségéből nem adtad szavazatodat, önkénynt támogattad azzal ugyancsak függetlenségi utódját. . . De hát nem is tartoznának ide az efféle hiábavalóságok! . . .

Van azonban még némi komoly mondanivalóm. Kétségtelen az, hogy válságos időket élünk. Egyházunk külvilági viszonyai már eddig is lényegesen megváltoztak, s még jó ideig folyvást további változásoknak nézhetünk elébe. E változások az állam szervezkedésével, az összes társadalmi körök élénkebb tevékenységre ébredésével s a cultura minden irányu hódításával kapcsolatban merülnek fel. Egyházunknak, ha élni akar, e változásokat nem szabad ignorálnia. Ha ezt tenné, ha, amint azt némelyek közületek még

megtörténhetik velünk, hogy épen akkor lépünk ki a törvény korlátai közül, amikor valami képzelt törvénysértés visszatorlása végett szedegetjük elő mihaszna fegyvereinket s oktalan hadonázást viszünk végbe a végtelen semmiség ellen, érzékeny sebeket ejtve önmagunkon.

Nem hagyhatom végre megjegyzés nélkül azon eljárásokat, melyszerint egész hosszú hasábokat szenteltél azon igazolhatlan célra, hogy, minden lehető írói mesterfogás felhasználásával, úgy tüntess fel engemet a jóhiszemű közönség előtt, mintha én a sajó-szentpéteri gyűlésről valami rémes képet rajzoltam volna a világ elébe; mintha én e gyűlés kisebbségét méltatlanul megtámadtam, tagjait szörnyetegeknek neveztem volna, vagy épen belemarkolva az országos pártpolitika üstökébe, azt erőszakkal a vitakérdésbe vonszoltam volna bele, csak azért, hogy az orsz. függetlenségi párt ellen agitálhassak. — Egy kissé figyelmesebb és jóakaratu betekintés cikkembe bizvást megóvhatott volna téged ily tévedésektől s visszatarthatott volna a valótlanságok és ferdítések szerepére való dicstelen vállalkozástól. De hát szükséged volt valami tetszősebb és hatásosabb ke-retre s a támadás jogosultságának legalább látszatát kellett biztosítanod. És ez csak így vala elérhető! . . .

Nem fogsz találni ama cikkemben egyetlen árva szót sem arról, hogy miként folyt le a szentpéteri gyűlés, milyen volt a hangulat, mit lehetett leolvasni az arczokról, mit éreztek, mit gondoltak az emberek? Hisz épen te valál az, aki „Alkalmi gondolatok“ gyanánt, mindezekről bőven referálván, oly elkedvetlenítő képet állítál a többségről előnkbe, amely képes volna a könnyen hívőket bizalmatlansággal tölteni el az egyházkerületi közgyűlés iránt s megfosztani ennek határozatát minden erkölcsi alapjától! Hisz épen ez volt az az egyik körülmény, amely kezembe adta a tollat, hogy tiltakozzam ez eljárás ellen s rámutassak annak lehető káros következményeire! Nos?! . . . Több igazságot kívánok attól, aki igényt formál arra, hogy vele komoly vitába bocsátkozni lehessen! . . .

Megtámadott cikkemnek célja volt továbbá és különösen az, hogy felhívjam a figyelmet ez alkalommal is egyházi életünkben újabb időben mutatkozó ama sajnos jelenségekre, amelynek okaiban, gyökerében való kiirtására törekedni, meggyőződésem szerint, minden jóakaratu és józan ítéletű egyháztagnak elengedhetlen kötelessége. Értem az országos politikai pártelvek és törekvéseknek az egyházi élet körébe történő átültetését s egyházi ügyeknek politikai párt szempontok szerint való megítélését. Ha nem akarjátok az egyházat sajátos természetéből kivetköztetni, az egyház szervezetét fenekestül felforgatni, az egyházi élet fejlődését természetszerű irányától eltéríteni: akkor azt sem akarhatjátok, hogy egyházi életünk vezetése körül idegen elvek és irányzatok érvényesüljenek. A mily lényeges elvi különbség van az állam és egyház intézménye között: épen annyira szükséges, az egészséges fejlődés érdekében, hogy e kettőnek alapelvei, létfeltételei egymással össze ne zavartassanak, fel ne cseréltessenek. Mert valamint balgaságot követne el az, aki episcopális, presbiteri vagy bármi más egyházszervezeti systema alapelvei szerint kísérténé meg az állam szervezését: épen annyira helytelen és meg nem engedhető dolog, hogy egyházi ügyeink függetlenségi vagy kormánypárti elvek és tekintetek szerint intéztessenek.

És vajjon nem szolgáltatott-e okot és alkalmat épen a szőnyegen lévő kérdés viszontagságos történetének figyelmes áttekintése ily értelmű felszólalásra?! Teljesen megvagyok győződve arról, hogy a tiszáninneri egyházkerületnek a főrendiház szervezetéről szóló törvénnyel s később a conventtel szemben is tanusított rövid életű oppositioja, tudva vagy öntudatlanul, kizárólag az országos függetlenségi pártpolitika gyökeréből hajtott vala ki. És e hajtás nem volt természetes, nem hozhatott volna igazi gyümölcsöket egyházunk javára, s épen azért nincs mit sajnálkoznunk amiatt, hogy még idejében kés alá került. — Ne értsetek félre! Én nem vonom kétségbe senki részéről a jóakaratot; csak azt nem szeretném, ha idegen elvek és tekintetek köd-homálya végkép elfedné látásunk elől egyházunk valódi érdekeit.

Én sem egyik, sem másik országos politikai párt mellett vagy ellen sorompóba nem léptem, e helyen azt tennem nem is volna szabad. S hogy épen a függetlenségi pártot kellett mintegy előtérbe állítanom e kérdés fejtegetésénél, annak oka egyszerűen az, hogy az általam kiemelt ama sajnos jelenség, ez esetben épen a függetlenségi pártpolitikával van okozatos összefüggésben. De nem kevésbé kárhoznátám és tekinteném az egyház szempontjából veszélyesnek azt akkor is, ha ilyesmi a szabadelvű vagy bármi más politikai párt elvköréből indulna is ki.

Épen azért nem adtam arra sem okot, hogy engemet, célttévesztett célzatossággal, mindenáron az országos pártpolitika terére akarj kihurczolni. Ha már olyanokat is tudni vélsz felőlem, hogy én hű tagja voltam a függetlenségi pártnak, mire tanu a lizskai gyp, s hogy sokszor egész lelkesedve gyülekeztem másokkal együtt a szélső baloldali zászlója alá, amidőn te minden tiszteleted mellett sem voltál rávehető, hogy Hegedüs Lászlóra add szavazatodat: akkor azt is tudnod kellene, ami való s amit ott mindenki nagyon jól tudhat, hogy t. i. én egyetlen szavazást s egy pár programbeszéd szokásos meghallgatását leszámítva, soha semmiféle politikai mozgalomban tevékeny részt nem vettem, ily szerepre sem hivatást, sem kedvet nem éreztem s szigorú objectivitást követelő tanári állásommal azt összeegyeztethetőnek sem tekintettem volna. Azt is megmondom neked melleleg, hogy a lizskai gyp miről tanuskodik. Hát először is tanuskodik a barátság következetes hűségéről s azon meggyőződéséről, miszerint sok esetben nem az a kérdés, hogy kinek minő elvei vannak, hanem inkább az, hogy ki képes több biztosítékot nyújtani a hazának teljesítendő közhasznu és becsületes szolgálatok iránt. De másodszor tanuskodik ama gyp arról is, hogy te, aki a függetlenségi Hegedüsre elhűségből nem adtad szavazatodat, önkényt támogattad azzal ugyancsak függetlenségi utódját. . . De hát nem is tartoznának ide az efféle hiábavalóságok! . . .

Van azonban még némi komoly mondanivalóm. Kétségtelen az, hogy válságos idöket élünk. Egyházunk külvilág szonyai már eddig is lényegesen megváltoztak, s még jó ideig folyvást további változásoknak nézhetünk elébe. E változások az állam szervezkedésével, az összes társadalmi körök élénkebb tevékenységre ébredésével s a cultura minden irányu hódításával kapcsolatban merülnek fel. Egyházunknak, ha élni akar, e változásokat nem szabad ignorálnia. Ha ezt tenné, ha, amint azt némelyek közületek még

nyíltan is merészelték tanácsolni, a tétlen passivitas, vagy épen a merev tagadás terére tévedne: az annyit jelentene, hogy eljátszotta már szerepét, többre hivatva nincsen; s a haladó kor, mint sulyát, jelentőségét vesztett intézmény fölött, térne a protestáns egyház fölött is napirendre. Ámde a protestáns egyház, amely hosszú századokon keresztül volt a haladás vezetője, nem maradhat ma sem hátra, anélkül, hogy saját alapelvével ellentétbe ne jöne. A haladás egyetlen feltétele ez időszerint az adott helyzettel való komoly számvetés s a változott viszonyokhoz alkalmazott irányválasztás, amely nem az alapelvek megtagadásában, vagy jogokról való tehetetlen lemondásban, hanem annak lehetővé tételében áll, hogy megragadhassa egyházunk a létfenntartás kínálkozó előnyeit és sikerrel vivhasson meg a jövődjét fenyegető veszedelmekkel. A mult századok prot. egyháza ma már ép oly kevéssé volna életképes, mint azon idők rendi alkotmánya Magyarországon. Élénken érezhető, hogy egyházunk sokkal szélesebb feladatkört vállalt magára a multban, sem hogy annak mai igények szerint megfelelni többé képes volna. Ott van az oktatásügy széles mezeje minden fokozatával. Az egyház nem bélyegezheti meg magát azzal, hogy kezei közt valamely fontos nemzeti, vagy közmívelődési ügy elhanyagolása, vagy elsilányulása következne be, hanem vagy visszavonul az előbb elfoglalt térről, kibocsátja kezéből az ügyet, melynek terhét tovább viselni már nincs elég ereje; vagy egyetértő, azonos érdektől vezetett külső körben keres a teher elviseléséhez szükséges támogatást és megtalálja legközelebb — az állam segélyét. Szerény véleményem szerint az utóbbi a helyesebb út, amennyiben alapelveink feláldozását nem követeli. Az egyháznak nem szabad könnyelműen, vagy merevségből elhagyni azon tevékenységi tért, amelyet még minden pillanatban versenytársai foglalhatnak el. Akik az iskolai államsegélyt általában visszautasítják, azok nem tudnak, de nem is akarnak felelni a jövő kérdéseire. Arra kell törekednünk, hogy egyházunk mellékes terhei lehetőleg könnyíttessenek; s hogy ekként alkalom nyíljon már egyszer belső egyházi életünk szorosabb valláserkölcsi körében fejteni ki kellő tevékenységet, figyelmesebb gondozást s igazi protestáns buzgóságot. Bizony ott nagyon sok tennivaló várja már türelmetlenül az üres formavíták s a divatos politikai torzsalkodások befejezését.

Az a conservatív irány, amely az imént kifejezett kívánalmak megvalósulását lehetővé teszi, semmi tekintetben sem különbözik az én liberalizmusomtól.

És most még csak azt jegyzem meg, hogy a háládatosság köteleességét nem akkép fogom fel, mintha e czimen a ti nézeteitekhez kellene alkalmazkodnom. — Bármily sokat tartsak is felöletek, annyit talán ti sem fogtok követelni, hogy bennetek akár a tiszáninneri egyházkerületnek, akár a sárospataki főiskolának eleven megtestesülését szemléljem. De még ha úgy volna is: akkor is megmaradna véleményem szabadsága. Én nem hizelgő édesgetéssel, hanem jóakaratu meggyőződéssel akarom szolgálni egyházunk ügyét, úgy, mint csekély tehetségem megengedi. Én nem ismerem lokál-protestantismust, a mely csak a Tiszáig terjed, és a mely az egyház egyetemével való öszszetartozás jelzésére, chinai falat szeretne építeni magakörül. Egy szóval: bármennyire kárhoztattatok, bármiféle gyanúsításokat alkalmaztatok ellenem: engemet sem meggyőződésem-

től erőszakosan eltántoritani, sem a tiszáninneri superintendentiától, a melynek érdekeit tartottam ezuttal is folyvást szemem előtt, sem pedig a kedves emlékü Sárospataktól elidegeníteni képesek nem lesztek.

Fogadd különben üdvözetemet!

Dr. Bacsoni Lajos.

Konventi képviselők választásának kérdéséhez.

I.

Lapunk legközelebbi számában a konventi tagok választására vonatkozó indítványra vonatkozólag, Kiss Albert debreczeni lelkész és egyházkerületi tanácsbíró, a „Debreczen“ czimű politikai lap folyó évi 207. számában következő közleményt tett közzé.

Az indítványnak támogatására 5 pontban foglalt érvek és indokok mindannyian tarthatlanok, mert:

1) A konventi tagok választásáról az egyházi törvénynek nem az indítványozók által hivatolt 56. §-a, hanem 53. §-ának f) pontja intézkedik. Ezen 53. §-ban az egyházkerületi közgyűlésnek jog- és hatásköre szabályoztatván, nyíltan törvénybe igtattatott, hogy „az egyházkerületi közgyűlés a püspök, főgondnok, konventi tagok, egyházkerületi tanácsbírók és jegyzők választására nézve intézkedik“, míg ellenben „levéltárnokot, pénztárnokot, ügyvédet stb. választ.“ A törvénynek ezen világos rendelete szerint miként a püspök és főgondnok, az egyházkerületi tanácsbírók és jegyzők választására nézve az egyházkerületi közgyűlés csak intézkedik, de azokat nem választja: épen úgy a konventi tagok választásánál is csak intézkedési, de nem választási joga van.

2) Nem fogadható el indítványozóknak azon érvelése sem, hogy „mikor az egyházkerületi és egyházmegyei tisztviselőkről szóló §§-ok világosan kimondják, hogy azok a presbyteriumok által választassanak, akkor, ha ugyanily módon kívánta volna a zsinat a konventi tagokat is választani, bizonyára nem mulasztotta volna el világosan kimondani akaratát.“ Nem fogadható el bizonyító indokolásnak ezen érvelés azért, mert a zsinat a maga akaratát világosan kimondotta, mikor ezen törvény 45. §-ában meghatározta, mit kell értenünk az „egyházkerület“ nevezet alatt. És ugyanazon törvénynek 47. §-ában meghatározta azt is, hogy az „egyházkerületi közgyűlés: az egyházkerület közigazgatási hatósága.“ Majd ezen hatóságnak jog- és hatáskörét az 53. §-ban szabályozta, ime a fennebb is említett f) pont alatt, a konventi tagokra nézve, csak a választásra vonatkozó intézkedésnek jogát, vagyis a szavazás elrendelését, a beérkezett szavazatok felbontását, összeszámítását stb. bizza; a mint hogy ez egy „közigazgatási hatóság“ jogkörébe csakugyan oda tartozik.

3) Még tarthatlanabb indítványt tevőknek azon állítása, hogy „ha az egyházmegyei közgyűlésekre az egyházak képviselői a presbyterium, — az egyházkerületi közgyűlésekre pedig, az egyházmegyei közgyűlés által választatnak, annak analogiájára már s a fokozatos következetesség értelmében, az egyházkerületek konventi képviselőinek is, az egyházkerületi közgyűlés által kell választatniok.“ Állott ezen okoskodás odáig, míg a konvent kötelező határozatnak hozatalára jogositva nem volt és a mig a konvent tagjai

akként szerepeltek, mint az egyházkerületi közgyűléseknek, eszmecsere és indítványtétel végett kiküldött (delegált) tagjai. Ámde ma már, mikor a konvent az egyházi törvény 55. §-a szerint „a magyar ref. egyházat egyetemesen érdeklő ügyek elintézésére hivatott testület“, ma már az nem az egyházkerületi közgyűlésnek, mint közigazgatási hatóságnak delegált küldöttsége: hanem az egyházkerületeknek küldötteiből (lásd egyházi törvény 60. §) alakuló oly testület, melynek széles kiterjedő jog- és hatásköre az egyházi törvény 60. §-ában bár meghatározva van, de úgy látszik, hogy azon jog- és hatáskör a gyakorlati életben napoként szélesebb lesz. Ezen oly nagy jog- és hatáskörrel felruházott konventnek ellenőrzésére nem hagyatott más mód az egyházkerület, vagyis az azt alkotó egyes egyházak kezében, mint a konventi tagoknak az egyes egyházak presbyteriumai által történő megválasztása. A konventi tagok működésének ellenőrzésére a törvény által meghagyott ezen egyetlen módról, a konventi tagoknak az egyes egyházak presbyteriumai által leendő választásáról, ha az egyházak lemondának, az nem jelentene mást, mint megalkotni azt, a mitől oly sokan és oly méltán féltek, t. i. létrehozni a minden egyházi hatalmat saját kezében összpontosító konventet.

4) Mit szólunk az indítvány támogatására felhozott 4-ik indokról? hogy t. i. „több zsinati volt képviselők, de névleg Fejes István és Tóth Sámuel, volt zsinati jegyzők, őszintén tanuságot tesznek arról, hogy az egész zsinaton s az azt előkészítő konventeken, senkinek sem volt eszméjében a konventi tagoknak az egyházak általi választása s a félreértésre alkalmat adó f) pont csakis egy végzetes közbeszólás alapján nyerte mostani alakját.“ Ez állítás bizonyítja, hogy indítványtevők a valódi érveknek mily nagy hiányában valának. Hiszen köztudomású dolog, hogy a zsinati törvényhozás elé tárgyalás végett előterjesztett „Alkotmány-tervezet“, az egyházkerületi közgyűlés jog- és hatáskörét meghatározó 55. §-ának f) pontja alatt, a konventi tagok választására vonatkozó intézkedésről nem emlékezik (lásd a Tóth Sámuel által Debreczenben 1880-ban kiadott hivatalos szövegnek 13-ik lapján.) Már pedig ha arról még csak meg sem emlékezik, nem is akarhatta, hogy a konventi tagoknak választása az egyházkerületi közgyűlés joga legyen. Hogy pedig nem is akarta, bizonyítja az ugyancsak Tóth Sámuel által Debreczenben, az 1882-ik évben kiadott „Zsinati jegyzőkönyv“, melynek 43-ik lapján olvasható, hogy maga a zsinat határozta és rendelte el, hogy az 55. § f) pontjába „és a konventi tagok“ szavak beigtatandók; amint hogy azon szavak, e törvény illető szakaszába be is igtattattak. Ekként a zsinat maga határozta meg, hogy az egyházkerületi közgyűlés jogkörébe csakis a konventi tagok választására vonatkozó intézkedés tartozik. Az „alkotmánytervezet“ és „zsinati jegyzőkönyv“ ezen bizonyágtételeivel szemközt felesleges vitatkoznunk is, s egyes — különben igen tisztelt — egyéneknek csalatkozható visszaemlékezése döntő nem lehet. Végre:

5) Hivatkoznak indítványt tevők a zsinat 1882. szept. 17-én tartott utóülésének 308. sz. a. végzésére s ezen indokoknak erősebbé tételé végett felhozzák, hogy már akkor a zsinathoz be volt jelentve, miszerint az erdélyi egyházkerületi közgyűlés megválasztotta konventi képviselőit; mi „ha a zsinatnak nem intentiója szerint történt volna, bizonyosan utasításul adja az erdélyi egyházkerü-

leti közgyűlésnek, hogy a konventi tagokat ne közgyűlésileg, hanem a presbyteriumok által választassa meg.“ Mi az erdélyrészi egyházkerületi közgyűlés eljárására való hivatkozást illeti, szerintünk az az indítvány mellett semmit sem bizonyít, sőt annak nem mellette, de ellene szól. Hiszen köztudomás szerint az erdélyrészi egyházkerületeknek zsinati tagjai, mindjárt az egyházi törvény alkotásának kezdetén, már a 9. §-ba becikkelyeztették, hogy az ő ugynevezett specialitásaik „érintetlenül hagyatnak és fenntartatnak.“ Ily specialitás az ő konventi tagok választására vonatkozó rendszerük is, de a melyet tőlük ide átültetni nem lenne más, mint az egyes egyházaknak e téren törvény által biztosított joga ellen intézett merénylet. Az utózsinnak hivatolt 308. sz. végzésére vonatkozólag pedig nyilatkozott már egyházkerületi közgyűlésünk az 1882-ik év nov. 22—29. napjain tartott ülésének 341. sz. a. következő határozata által: „Ezen egyházkerületi közgyűlés, az országos zsinat jegyzőkönyvében 308. sz. a. foglalt felhívásnak, az abban levő indokok alapján eleget kívánván tenni, most ez alkalommal, az egyetemes konvent tagjait 3 évre megválasztja; jövőre nézve azonban, az 53. §. f) pontja értelmében közvetlenül az egyes egyházközségek presbyteriumai útján kívánja a választást foganatosítani.“

Ne féljenek tehát indítványt tevők attól, mit munkálatuk utószavában hangoztatnak, hogy a konventi tagoknak az egyházközségek presbyteriumai által leendő választása „gyakorlatiatlan és nehézkes lenne.“ Ha nehézkes lenne is, de gyakorlatilag hasznos és czélszerű voltát maga az élet szentesítette, ekként választatván, nemcsak az egyházkerületi jegyzők és tanácsbírók, de maguk a főgondnokok és püspökök is. Azon állítás pedig, hogy a gyülekezetnek választásra jogosított tagjai nem ösmernék, „kik méltók valójában a konventi tagságra?“, ugy általánosságban mondvá, a mily valótlan, épen oly sértő s még csak megczáfolásra sem érdemes, mert méltó alapját képezi az azon végsőnek hagyott álokoskodásnak, hogy a mennyiben „az egyházkerületi közgyűlés szavazattal bíró tagjai jobbára a presbyteriumok által választatnak, így a presbyteriumok közvetve csakugyan választói a konventi tagoknak.“ Ily álokoskodás csak arra alkalmas, hogy alapjából kiforgattassék népképviselési alapon nyugvó zsinat — presbyteri egyházkormányzatunk.

Midőn a lapunk előbbi számában közölt indítványnak támogatására az indítványozók által felhozott érveket és indokokat egyenként és sorban megczáfolni, e lap hasábjain nyiltan törekedtem, tettem ezt azért, hogy ez által alkalmat szolgáltatassak, ezen lapot olvasó közönségnek és kivált az ev. ref. egyház tagjai és presbyteriumainak, de főleg lelkesztársaimnak, kellő időben megösmerni, tanácskozásuk tárgyává tenni azon fontos indítványt, mely ily czélből, az egyházmegyéknek is megküldetni fog. De teszem főleg azért, mert eljött már az idő, mikor a hatalmat minden téren centralisálni törekvés ellenében, védni és megoltalmazni kötelességünk minden oly jogot, mely még önkormányzati jogainkból, idáig az egyes egyházközségek kezeiben meghagyatott.

Kiss Albert.

II.

I.

Nagytisztelű Kiss Albert ur a Debreczen okt. 20. és 21-iki számaiban közli és commentálja Szeremley József és társainak f. év aug. 24-iki közgyűléséhez a conventi tagok választása tárgyában beadott indítványát, mint mondja azért, hogy az ev. ref. egyház tagjainak alkalmat adjon, e fontos indítványt megvitatni s tanácskozás tárgyává tenni.

Szabad legyen e felhívásnak engedve, röviden elmondanom e tárgy feletti igénytelen véleményemet.

A zsinati törvény 53. §. f) pontja így szól: (az egyházkerületi közgyűlés) „a püspök, főgondnok, conventi tagok stb. választására nézve intézkedik; levéltárnokot... s minden más egyházkerületi tisztviselőt választ“, s arra alapítja a czikkező nagy. ur azon véleményét, hogy a conventi tagok is, a presbyteriumok által választandók.

Igaz, ha e pontot a zsinati törvényből kiszakítva tekintjük, ez látszik benne implicite kimondottnak, de hiszen ezen tisztviselők és közegek választásának módja nem ezen pontban van nyíltan meghatározva s ha a törvény valódi értelmét akarjuk ismerni, nem ezen pontot, de azokat kell alapul vennünk, melyek ezen tisztviselők választásáról szólnak.

Az 56. §. így szól: (a convent) „áll összesen 38 tagból, kik közül... 28-an az egyházkerületek által 3 évre történő választás alapján... tagjai“, míg annak 48., 68., 135. és 149. §§. az egyházkerületi tanácsbírák, zsinati tagok, püspököt és főgondnokot illetőleg, egybehangzólag azt mondják, hogy azok „az egyes egyházközségek presbyteriumainak szavazatai által választatnak.“

Itt tehát nyilvánvaló különbség van téve, ez utóbbiak s a conventi tagok választása között, amazoknál az egyes egyházak, ezeknél az egyházkerület van, mint választásra jogosított testület megjelölve.

Hogy pedig itt egyházkerület alatt, egyházkerületi közgyűlés értendő, kitűnik — a dolog természetén kívül — a zsinati törvény egész szövegéből. Ám tessék azt elejétől végig lapozni: mindenütt, hol valamely jog vagy kötelesség ruháztatik az egyházkerületre, mint pl. a 46., 60., 164., 188. stb. §§-okban, az egyházkerület szó alatt, egyházkerületi közgyűlés értendő, sehol ellenben oly functió, mely az egyházkerület egyes egyházainak presbyteriumait illetné, az egyházkerület hatáskörébe utalva nincs. E megkülönböztetés a törvény szövegében oly élesen keresztülvitetett, hogy, míg a conventi választott tag az egyházkerület küldöttének (60. §.) addig a zsinati képviselő a gyülekezetek képviselőjének (68. §.) neveztetik.

Igen, de nagytiszt. Kiss Albert ur második észrevétele szerént, az egyházkerületi közgyűlés az egyházkerületnek közigazgatási hatósága s mint ilyet, csak a választás körüli intézkedés s nem maga a választás illetheti meg.

Hát kérdem: ellenkezik-e egy közigazgatási hatóság fogalmával, hogy az választásokat is teljesítsen? Hát nem közigazgatási hatóság-e egy megye vagy város törvényhatósági bizottsága, mely alispánt, polgármestert, közigazgatási bizottsági tagokat stb. választ, sőt — ha egy indítvány, melytől a nagytiszt. czikkező ur nem fogja résztvevő rokonszenvét megtagadni, érvényre juthat vala — még főrendi-

házi tagokat is választott volna? Vagy nem közigazgatási hatóság-e az egyházmegyei közgyűlés, mely képviselőket választ az egyházkerületi közgyűlésre, valamint végül: hogyan választhatók az egyházkerületi levéltárnok, pénztárnok s mindazon tisztviselők, kiket az egyházkerületi közgyűlés választ, azon közigazgatási hatóság által, melynek a nagytiszt. ur szerént csak a választásra vonatkozó intézkedés, vagyis a szavazás elrendelése, szavazatuk felbontása stb. lehet feladata?

Nem nagytiszt. ur, hiába mozgatunk meg minden követ az 56. §. világos értelmének elhomályosítására, nem lehet azt másként magyaráznunk, mint úgy, hogy a conventi tagokat az egyházkerületi közgyűlések választják. Ez következik tehát a törvény e tárgyban irányadó pontjának szövegéből, s — miről kell még néhány szót mondanom — ez áll összhangban annak és egyházalkotmányunknak szellemével is.

II.

Az egyházunk ügyeit intéző testületek közt, törvényhozó s legfőbb kormányzó gyűlés a zsinat, intézkedő, igazgató hatóságok az egyházi kormányzat különböző köreiből az egyházmegyei, egyházkerületi közgyűlések s végül a convent.

A zsinatnak, mint törvényhozó testületnek minden alkotó elemét (az iskolák képviselőinek kivételével) a presbyteriumok választják, a közigazgatási hatóságokat ellenben együtt alkotják a presbyteriumok által élethossziglan választott tisztviselők és tanácsbírák s az alantas hatóságok által bizonyos időre választott képviselők vagy küldöttek.

Igy szerepelnek az egyes egyházak képviselői az egyházmegyei közgyűlésen, az egyházmegyék küldöttei az egyházkerületi közgyűléseken, s végül az egyházkerületi képviselők a conventen s valóban mi sem látszik természetesebbnek, minthogy ez utóbbiak is, a többiekhez hasonló módon, t. i. a megfelelő alantas testület közgyűlésén választassanak.

Ez érvelés támogatásául joggal utalnak indítványozók egyházunk régi gyakorlatára s valóban bajos az indítvány ellen irt czikk azon kifogását komolyan vennünk, hogy ez okoskodás „állott odáig, míg a convent határozat hozatalára jogosítva nem volt“, hanem csak eszmecsere és indítványtétel végett delegált bizottságot képezett, ma azonban nem áll többé. Hát kérdem: az egyházkerületi közgyűlés csak eszmecsere és indítványtétel végett ülésező bizottság? Hát nem hoz-e az, az egyházkerületek legfontosabb ügyeiben döntő határozatokat? És mégis, az abban résztvevő egyházmegyei képviselők választhatók az egyházmegyei közgyűlések által minden baj és veszedelem nélkül, de már a conventi képviselőknek közgyűlésileg választása egyházalkotmányunk népies és önkormányzati jellegét fenyegető oly merénylet, mely ellen egész ékesszólásával kell a nagytiszt. urnak sikra szállania.

Legyen nyugodt a nagytiszt. ur, nincs itt a hatalmat centralisálni óhajtó törekvés, csak némelyek termékeny fantáziájában. Igenis rejlenék öntudatlan, de nem veszély nélküli centralisálás e kérdés azon megoldásában, mely a conventet nem a többi közigazgatási hatóságokhoz, de a törvényhozó zsinathoz hasonlóan alkotná össze s az első lépést képezné annak mostani jellegéből kivetkőztetésére s egyszerű közigazgatási hatóságnál többé tételére.

A mondottak alapján bátran állítható tehát, hogy a conventi képviselőknek egyházkerületi közgyűlésen való választása felel meg legjobban úgy a zsinati törvénynek, mint egyházalkotmányunk szellemének, de az felel meg végül a czélszerűségnek s a gyakorlati élet követelményeinek is.

Igazuk van az indítvány beadóinak abban, hogy egyházankénti választás mellett, a jó ég tudja mennyi idő telne belé, míg egyházkerületünk 8 képviselője általános szavazattöbbséggel meg lenne választható, valamint abban is, hogy a megfelelő egyének kiválasztására alkalmasabbak az egyházkerületi közgyűlés, mint a presbyterium tagjai. Valóban nem tudom, mi sértő van pl. a Békés- vagy Torontalmegyei presbyterre nézve azon állításban, hogy egyházunk Szathmárban vagy Beregben lakó jeleseit nem kellőleg ismeri és méltányolja és mi veszélyt rejt egyházunkra nézve magában, ha a választást a presbyteriumok bizalmát bíró férfiakból álló egyházkerületi közgyűlés teljesíti.

Igaz, van már egyházkerületünknek e tárgyban, s pedig az indítvánnyal merőben ellenkező határozata, melynek megváltoztatása megrovandó következetlenségnek tűnhetnék fel némelyek előtt. Ez aggálylyal szemben legyen elég az annyiszor felmagasztalt, a puritán, tisztáninneri egyházkerületre utalnom, mely oly szép példáját adta Sajó-Sz.-Péteren azon elv követésének: sapientis est mutare consilium in melius. Én reményem, hogy e dícséretes példa követőkre talál s tavaszi közgyűlésünk az indítvány elfogadása által fogja a conventi tagok választásának kérdését megoldani.

Tisza István.

A vallás és a theologia viszonya a legujabb természettudományokhoz.

Összeállította: Erőss Lajos ref. lelkész.

(Folytatás.)

Hátra volna még, hogy szóljunk valamit a Darwinismusról is, különösebben pedig ennek emberzarmazástánáról. Minthogy azonban ide vágó nézeteinket a „Szabad Egyház“ f. évi 1-ső, 2-ik stb. számaiban — „Ádám“ című tárczacikkeinkben Esslingertől egészen függetlenül s amennyire a lap egyházi jellege megengedé, konkrét adatokra is hivatkozva — kifejtettük: felesleges volna itt azoknak részletes ismétlésébe bocsátkozni. E helyett bizonyos általános megjegyzésekre szoritkozunk csupán, a melyek „valeant, quantum valere possunt“, szemben azon tulkapásokkal, melyek a modern természettudományokat mai nap-ság egyetemlegesen karakterizálják.

Tudva van, hogy a természettudományok ez idő szerént inkább vagy kevésbé mindnyájan a materialismus durva nyügeit hordozzák és sehogy sem akarják beismerni azt, hogy p. o. minden phisika végre is olyan ponthoz jut, hol metaphysikává változik. S ez éppen a baj! Mert a természettudományoknak is megvannak a maga határai, t. i. ezek megszűnnek ott, a hol maga a természet megszűnik. (Schopenhauer.)

És a theologia csak saját öntudatának adja jelét akkor, midőn az efféle pusztán mechanice materialisticus tudó-

mányt rendre utasítja. Itt ugyanis főképen 4 kérdés merül fel előttünk, melyeknek mikénti megfejtésével esik vagy marad a vallás. E 4 kérdés így hangzik: 1) Lehetséges-e az élet — az organicus különösen pedig az öntudat előállítását egy magasabb teremtoi hatalom felvétele nélkül — élettelen, inorganicus, öntudat nélküli okokra visszavinni, vagy nem lehetséges? 2) Ki tudjuk-e saját szelleméletünket alacsonyabb állati formák p. o. majmoktól való természetszerű leszármazás útján magyarázni, vagy nem tudjuk? 3) Igaz-e az, hogy a természetben semmi czél, semmi providentia nincs, hanem csak vak szükség, elő nem készített véletlen? 4) Még csak képzelni is képzelhető-e valami morál, valami ethika, — mely erre a névre méltó lenne, — ha annak utját afféle mechanice materialisticus természettudomány egyengeti meg? Mi kénytelenek vagyunk mind a 4 kérdésre nemmel felelni s innen a surlódás köztünk és a természettudós között.

Már az első kérdés felette súlyos s úgy tetszik, annak a felderítése, hogy vajjon származhatik-e élet az élettelenből, organicus az inorganicusból, tul jár az emberi ismeret határain. De tegyük fel, a tudománynak valamikor csakugyan sikerülni fog e kérdésre kielégítő feleletet adni: ama másik problema még mindig megfejtetlen marad, hogy mi módon lesz öntudat az öntudatlanból? Mert ám deritse fel a természettudomány a szellemi élet physikai feltételeit még egyszer olyan kétségtelenül: a lélek organuma még távolról sem maga a lélek. Az organum anyag, a lélek anyagtalan. Vagy „micsoda összefüggés van — kérdi Schweizer Sándor — az agyvelő materialis mozgása és az öntudat között? Ha a materialismus ezen utóbbit is pusztán mechanicus agyvelőfuncióból akarja megfejtetni: úgy ő összezavarja a külső körülményt a belső alappal.“ Igaz, hogy ez ellenvetésre Vogt Károly az ő megszokott durva modorával ekként felel: „az agyvelő éppen úgy választja el a gondolatot, mint a máj az epét, vagy a vesék a vizelletet“: de joggal teszi fel a kérdést Celler, hogy vajjon az érdemes tudós voltaképpen mit akar ezzel mondani? Hiszen az agyvelőben véghezmenő tömeccmozgások vagy anyagkiválások és a gondolkodás tünetényei között árnyéka sincs meg az analogiának! Példa arra, mint lesz fantastává a természettudomány, ha határait átállpve, a lelket anyagból akarja kimagyarázni. És mi ha materialisták volnánk, inkább ez elmélet ösapjának Demokritnak ama nézetét fogadnók el, — mert ez sem lenne amannál nevetségesebb, — hogy a lélek finom, sikamlós és gömbölyü atomokból áll, hasonlóan a tüzhöz. Ezek az atomok szerfelett mozgékonyak és mozgásaik következtében, a melyek az egész testet át meg átjárják, jönnek létre az élettümenények. Valóban, mint Lange a maga „Materialismus történelmében“*) megjegyzi, úgy áll a dolog, hogy a legalaposabb materialisticus természetvizsgálódás éppen az ő saját konzekvenciája következtében tul ló a czélon és minden látszólagos függetlensége daczára, az érzéki tümenényvilág mellett a szellemvilágot mint valami magasabbat mutatja fel.

*) Fridr. Albert Lange „Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart“ Iserlohn 1876.

A második kérdés taglalására — mint mondva volt — jelenleg ki nem terjeszkedünk. A ki talán az iránt való érdeklődésével bennünket megtisztelne, azt utasítjuk a „Szabad Egyház“ f. évi 1—4. számaira, a hol nemcsak a dialektika, hanem positiv geologiai adatok serpenyőjében igyekeztünk a majomelmélet valódi értékét tőlünk kitelhetőleg megállapítani. Annyit azonban e helyen is mondhatunk, hogy ezt a theoriát a maga tönkretevése nélkül a legliberálisabb theologia sem acceptálhatja.

De igenis bele bocsátkozunk itt a 3-ik kérdés tárgyalásába, hogy vajjon van-e a természetben Teleologia vagy nincs? A modern anyagi természettudomány tagadja; mi állítjuk. Hogyan? hiszen a providentia gyakran félreismerhetetlen tényekben nyilatkozik! Az úgy van, — szól az elismerés az ellentáborból, — hanem a czélt mi csak subjective látjuk; objective azonban semmi olyan nem létezik. — A czél csak szemüveg, melyen át minden hamis színben tűnik fel. A mint ugyanis igaz az, hogy a világ nem kék, bár a ki kék szemüveget hord, mindent kéknek lát: éppen olyan kevésbé van a világban czél, terv és gondviselés.

Mindezen phrasisok nagyon szépen hangozhatnak a Falbok, Hækkelek, Siegmundok stb. szájából, de bocsássanak meg nekünk az igen tisztelt „tudós“ urak, ha mi a szavak kongását most az egyszerű az igazsággal egynek nem vehetjük, sőt határozottan kijelentjük, miszerint a mi felfogásunk szerint teleológia és theologia egymásra támaszkodó elválaszthatatlan fogalmak. Ha teleologia nincs, nincs vallás s ha vallás nincs, nincs theologia. A honnan mi még a Hegel-féle ugynevezett immanens teleológiát is tiszszerte jobbnak tartjuk, mint ama pompás „történetességet“, mely a materiálismus katekismusának legelső tétele s a melynek értelmében minden vagy gondolatnélküli véletlennek, vagy vak szükségszerűségnek lesz resultatuma. S boldog isten! mily következetlen maga magához még a „tudomány“ is! Providentiát, czélt a természetben sehol nem ismer; mert ezt a theologia tanítja. Azt azonban mindennek daczára el akarja velünk hitetni, hogy p. o. az ész a ki fény „azért van“, mert különben a sarkvidékek lakói a szinte félesztendeig tartó éjszakán nem győznék meg magukat... petroleummal. A jeges medve hasonlatosképen „azért“ fehér, mert hó között élven, így észrevétlenül jobban megvonhatja magát, mintha p. o. bundája fekete cukor színű volna. Az Alpeselek virágai szintén „azért“ szindúsak, mert csak így vehetik észre azokat a völgyben röpkedő pillangók stb. És az efféle „sarkigazságokat“ (?) tisztelt olvasó nekünk hinnünk kell, különben úgy lekaczag bennünket a természettudós, hogy arczpirulás nélkül többé emberek elébe sem kerülhetünk. Higyjük tehát minden utógondolat nyilvánítása nélkül; sőt siessünk neki az okoskodásban — eszemenetét követve — egy kissé segítségére lenni, ilyenképen: „Az emberi orr azért előreugró, hogy azon czwikkert lehessen hordani! A fülgombák azért csont vagy porcizogó nélküliek, mert különben a függőket nehéz volna rájuk akasztani“ stb. stb. Ugyan nincs-e hát a természetben teleologia!? S ugyan annak a „tudománynak“, mely ezen s ezekhez hasonló következtetésekre jut, van-e joga egyáltalában lenézni a theológiát azért, mert ez a nagy természetben mindenütt észszerű czélt, tervet és rendet lát!?

Igenis, mi azt látunk; abba hiszünk. S bárha minden természeti tüneményt nem tekintünk is mindenkor úgy,

mint a jónak jutalmát, a rossznak büntetését, mert hiszen „isten feltámasztja napját mind a gonoszokra, mind a jókra, esőt ad mind az igazaknak, mind a hamisaknak“ (Máté 5. 45): egy olyan Schweizer és Lipsius-féle „minden emberi fogalmakon felül álló“ teleológiát az emberi szívre nézve mégis tulridegnek tartanánk.

(Vége köv.)

A magyar ref. egyház missiója, a jelenben.

Sokféleképen megkísérlették egyházi vezérférfaink, a magyar ref. egyház azon irányelveit és fő teendőit körvonalozni, melyeknek keresztülvitele és megoldása, a jelen korszakra tartozik. Egyesek az egyházalkotmány, az öröklött szervezeti formák érintetlen fentartását hangsúlyozzák; azon véleményben és egyébként elismerésre méltó felfogással lévén, miszerint, mihelyest az ő puritán elvek a haladó kor intézményeivel keznek fognak: azonnal elhomályosul a régi tisztaság, megbomlik a szervezet; elfeladás, jogcsorbulás, hanyatlás veszéje fenyegeti egyházunk egyetemét. Ezen felfogás nem számíthat győzelemre. Minden oly törekvés, mely régi formákhoz való merev ragaszkodást, stabilismust hirdet: életképtelen a ref. egyházban. Még a római rendszer sem állapít meg merevséget a külszervezetre, jogöröklésre és létfeltételre vonatkozó dolgokban; annyival kevésbé lehet ilyesmiről szó a protestantismus álláspontján. Mások az egyház liturgikus, azaz szertartásra vonatkozó hagyományainak kegyeletes megőrzésében buzgólkodnak s e jámbor tárgy felett képesek polemiba bocsátkozni. Kétségkívül visszatetsző volna, ha egy ref. lelkész akár feltűnési viszketegből, akár pietisztikus rajongásból, vagy épen hirnév kegy-hajhászat okáért az őskeresztény istenisztelet módjához és rendjéhez legközelebb álló ref. kultuszrendet meghamisítani, megszentelteleníteni merésznél. Az ilyent megítélné a közvélemény, de ítéletet mondana felette az illetékes egyházi főhatóság is. Hogy néha olyasmit olvasunk, melyszerint itt vagy amott, a vallásos kedély nagyobb mérvű meghatottságának elérésére vegyes karének, a szószék felékesítése, fehérbe öltözött hajadonok felvonulása és más ilyesmi rendeztetett: ez még nem megmástitása a kultuszrendszernek. Természetesen mindez nem tartozik a dolog lényegére és sem az irás, sem a confessiók nem tanítják. De mit mondjunk ám ama puritánhősök eljárásához, kik p. o. a királyi felség születésnapján egy közönséges köznapi imádságot mondanak el s csak függelék gyanánt végzik mondani-valójokat alkalmisággal. Vagy a kik nagy hangozattal hirdetik a puritán ref. közszellem ápolását: de azt csak a hiréből ismerik? Majd mások — a tan szeplőtelen megőrzéseért buzgólkodnak, de a régi igazhitűség — orthodoxia — előtt feltárják a haladás követelményeit is; ismét mások tagadásba esnek, míg egy másik tábor görcsösen ragaszkodik a multhoz. És mily sok más árnyalatban mutatkozik még a tenni akarás szelleme, de a miről többé kevésbé nem nyer tudomást a közönség.

Van-e szükség mindezekre atyámfiai? Igyen kell-e gyenge erőinket felemészteni az egymás elleni vívódásban? És mialatt így élesztjük fegyverünket: épül-e az anyaszentegyház, virágoznak-e a hivek, erősbödik-e a hitélet, szilárdul-e a földi és mennyei hazának dicsősége, örvend-e a földi és égi királynak szive, látván a mi hiábavalóságunkat? Nem sokkal több cselekednénk-e, ha vállvetett munkássággal építenők e

haza közjavát és keresnök mindenekfelett az Istennek országát, hogy mindenek megadassanak minékünk!

* * *

Ismét az egyetemes konvent ülészsaka előtt állunk. Kiki feszült figyelemmel és fokozódó érdeklődéssel várja egyházunk lelkes nagyjainak tanácskozásait és üdvös intézkedéseit. Nem lehet feladatunk és nem is vagyunk oly önhittek, hogy egyházunk e bölcs kormányzói tanácsának teendőit előlegesen összezzük, — mert hiszen ők áthatva és eltelve vannak egyen egyen a közboldogság munkálásának lelkétől. De ha szabad tennünk azt — mit tenni kötelességnek vélünk — hogy egyetemes konventünk előtt ref. egyházunk missióját a jelenben, röviden kifejezzük: azt hiszem, közel járok az igazsághoz, ha e missiót e kettőben foglalom össze; „A h a z a m i n d e n e l ő t t” — „I s t e n n e k o r s z á g a m i n d e n e k f e l e t t”.

Midőn mindenekelőtt a haza közboldogságának, szilárdulásának és dicsőségének munkálását említém: ezzel ugy hiszem mindnyájunk közvéleményének adtam kifejezést. E szent cél azonban nem a vélemények áldás nélküli harcza, pártküzdelmek, gyanúsítások és az Istentől rendelt kormányzó hatalom iránti bizalmatlanság útján vélem elérhetőnek.

Nem vezet sikerre különösen a bizalmatlanság, melylyel még ott és azok részéről is találkozik a világi kormányzó hatalom: a honnan és a kiktől méltán és jogosan támogatást várhatna. Jelenleg, midőn az északi havasok és dél ősvadonjai ugy, mint a nyugati, főleg keleti határbérczek vigyázatra, józanságra és egyetértésre serkentenek kitkit e hazában; midőn másfelől a nemzet egységének dicsőségeért minden nemes lélek szabadon lángolhat, hathat és munkálkodhatik; midőn magyarnak lenni s magát annak vallani boldogság: ily helyzetben és ily körülmények közt ugy az egyesnek, mint az egyház-egyetemnek gondosan meg kell fontolni kötelességét a haza iránt, mely tőle áldozatot, hűséget, sőt vért és életet is kíván. Egyházunk több százados multjának története a magyar haza szabadságának és küzdelmeinek történetével össze van forrva; reformátusnak lenni és magát mindhalálig hű magyarnak tudni, egy vala minden időben. E dicső régmultat s a közelmúlt eseményeit soha nem szabad felednünk, épen a jelenben, midőn a béke és kegyelem napjait éli az egyház, midőn a haladás, a kor közszelleme, a védelmezett szent haza — mindez javunkra vall s igazaink mellett szól. És habár az eltérő felfogás és értelem folytán állandó küzdelem tapasztalható is: de egy kötelesség, egy érdek és cél mindnyájunkkal közös — a haza közboldogítása. Mi nem vagyunk hajlandók vitákra tüzelni ott, hol a csomó meg van oldva s a kérdés el van döntve. Hanem az egyetemes konventtel együtt támogatni, védeni fogjuk mindenha a magyar hazának azon szent jogait, és oltárára meghozzuk azon áldozatokat, melyek egyetemes anyaszentegyházunk üdvét és erősbülését is elősegélleni hivatva vannak. E jogok és kötelességek ugy is teljesen érintetlenül hagyják a legszentebb és legföltettebb egyházi kincset: az ü d v t a n t; az egyházra, mint intézményre nézve szélesebb jogi alapot biztosítanak; az értelmi és akarási képesség fokozását s így az általános emberi művelődést célozzák: ugyan miért a bizalmatlanság? Akár a sok hiábavaló szóharcot előidézett főrendiházi tagság kérdését, akár a középiskolák fejlődésére vonatkozólag támasztott kívánalmak tárgyalását tekintjük: végeredményileg oda jutunk, hogy igen nehéz a kor parancsszava ellenében rugódozni. Bölcs az, ki megtudja őrizni értelmét a tévelygéstől és lábait a bot-

lástól. Boldogok vagyunk mi, hogy ref. egyházunk kormányása élén oly bölcs, kipróbált és hű vezérfiut tisztelhetünk, ki nem egyszer mentette már meg anyaszentegyházunk bástyait külső és belső megtámadások ellen. Teljes bizodalommal lehetünk egyházunk őrállói iránt, kik a kötelesség teljesítésében lettek elsők, nagyokká, de a muló dicsőséget nem keresik, nem igényelik. E nagyjainkból alkotott konventünk bölcsesége bizonyosan sikerrel fogja megoldani azon további kérdéseket is, melyek a magyar ref. egyház hazai missióját érdeklik. E nagy munkában azonban nem szabad várunk mindent a konventtől, sem az egyházkerületi — megyei hatóságoktól; itt e tárgyban minden református keresztyének e hazában egy szivvel lélekkel kell cselekednie kötelességét. Mindnyájunk öntudatos, együttes munkálkodására van mai napság szükség, hogy megállhassunk szilárdan; mindnyájunknak azon szent érzellemmel és szeretettel kell felövedzve lennünk, mely illik egy édes anya gyermekeihez. Ha a haza közjava szólít áldozatra, tette: ne kérdezd miért? hanem siess a segítséggel. Ez öntudat, e szeretet, e buzgóság — kell, hogy köztulajdon, közös erény, közös cél legyen, mely átmenjen minden református keresztyének vérébe, tudván azt, hogy ő kettős missiót nyert születésekor: hazai és egyházi missiót.

E beszéd talán feleslegesnek tűnik fel tősgyökeres magyar ref. atyánkfiai előtt, kik a puritán erkölcsök székhelyein, boldog viszonyok közt élve, nem is gondolnak arra, hogy még másfajta élet is van ám e haza földjén élő ref. véreink között, mint a nagy alföld rónáin. Mily lassun suttog a honfui félelem a határszéleken és azok közelében fekvő gyülekezeteinkben; mily aggodalmas szeretettel kell keblünkre ölelni azon egy földi és mennyei hazának gyermekeit, kik vér szerint és hitben édes testvéreink. Avagy mit céloz az erdélyrészi közművelődési egylet, mit azon nemzeti jellegű humán intézményeink nagy száma egyebet, mint egyedül azt, hogy minden polgára e hazának ne csak érzelmben és nyelvben, de valósággal magyar honfui legyen. E nagyfontosságú nemzeti missióban, honnan várhatna méltóbb támogatást a haza, mint a vallásfelekezetek egyetemétől, hol a bölcsesség és eszes akarat, minden politika teljes kizárásával, a szent haza közboldogságának és dicsőségének elérésére a legtöbbet tehet. Tehet pedig az iskolában, közintézmények terén, a nemzeti közszellem és öntudatos honszeretet fokozása, terjesztése és gyümölcsötetése által; tehet és tennie kell az ő nemzeti erények ápolása által, a népies erkölcsi irodalom művelése, a hazai művelődés gyarapítása, az általános hazai és magyar nemzeti törekvések erkölcsi elősegéllése útján és mindenütt, minden téren, hol használni, alkotni, tenni kell. Részletekbe nem lehet ez uttal bocsátkozni, de általánosságban hangsúlyozni kell, miszerint az egyetemes nemzeti fellendülés ez időszakában a magyar ref. egyházra nagy nemzeti missió vár, melynek megoldása rá nézve — hogy ugy mondjam — becsületbeli kötelesség. Sapiienti pauca. Bűn volna ezt mondani, hogy az igazi magyar honfui érzelm és lelkesedés, akár az orthodoxyával, akár bármely hittani iránynyal összeférhetetlen, főleg akkor, midőn látjuk, miként megy át a nemzeti emelkedésre való törekvés tudata, külföldi legnevesebb hittestvéreinknél is, in succum et sanguinem, ha hí a haza és tette int!

„Isten országa mindenek felett”! Ez szerintünk ama másik szent jelige, mely egyházunk missiójának zászlójára leginkább ráillik és a mely cél megközelítése nagy felelősséget és fáradoalmas kötelességeket ró reánk. A hazai missió

földi, emez mennyei; amaz erkölcsi, becsületbeli szent kötelesség, emez hitbéli, örök hivatás. Amott az utak, módok inkább földiek, értelmiek, a földi haza szerelmétől feltételezettek, de a melyeket elhagyni átkozott bűn volna: emitt lelki, égi szövetségnek lángol, hogy annak világánál járassunk botlás nélkül és elnyerhessük a pályabért. A földi haza szerelme csak erősítheti a mennyei után való vágyat, viszont a lelki ország győzelmére szolgáló eszközök, fenséget és elévülhetlen becsületet kölcsönöznek minden nemesre, nagy és dicső czélokra irányuló törekvéseknek. Kétségkívül a lelki ország terjesztése az anyaszentegyház főfeladata, mint amennyiben az egyház isteni üdvintézmény. Ezért mondja az irás, hogy a lelki ország, melynek főismérve a léleknek ereje — meg nem romol soha. Ezt a soha meg nem romlást kell ám nekünk is elérni; arra kell ref. egyházunknak is munkálni a jelenben a jövőért, hogy a megromlás veszélyét örökre eltávolítsa. A megromlás beállhat ránk nézve akkor, ha számban fogyunk, apadunk; erkölcsünkben s ősi erényeinkben lazák, engedékenyek leszünk; ha a tiszta protestáns jellem és jelleg — mely nagy világnemzetek létadó oszlopa — bennünk és nálunk halványodásnak indul; és főképp, ha az életadó tan megízetlenedik. Mert ez utóbbi a só, mely ha elveszti ízét: ugyan mivel léssen megízeshető?!

Eme fáradoalmas és óriási felelősséggel járó hivatása az egyháznak isteni, örök, elévülhetetlen természetű.

Ezt a mi ref. anyaszentegyházunk ép úgy örökségül kapta, mint az igazság országáért küzdő bármely más üdv-társulat, vagyis egyház. A mi hazai viszonyaink pedig eme hivatást, még fontosabbá, kötelezőbbé teszik ránk nézve, mint azt bárhol másutt tapasztalhatnók. A történelmi mult igazat ad nekünk s hitünk tanai közziklán alapulnak. Most már, ha a jelen állapotot szemügyre vesszük: igen sok teendő vár reánk. E soknemű kötelesség között pedig egyik legfőbb kötelesség: a szoros értelemben vett egyházi missió ügyének felkarolása. Épen e lapok szeptemberi 38. számában volt szerencsém pár vonásban érinteni a missió fontosságát. Most azokra csak hivatkozom, annál nagyobb örömmel, mert biztat a remény, hogy itt és másutt még többször lehetend alkalmam ez igen fontos és rám nézve igen kedves tárggyal foglalkozni.

A missió nálunk nem új, de nem is régi vendég. Polgári létjogot ugyan igényelhet már magának, de még nem honosult meg. Oka az, mert még mindig idegen levegőt szív, idegen égalj terményeivel táplálkozik. Sok fáradságos munkával azonban szep tenyészetnek és áldásos gyümölcsözésnek nézhet elibe a missió nálunk is. Erre nézve azonban fődolognak azt tartom, hogy saját édes magyar ref. egyházunk talajából nőjön ki és teljesen a miénk legyen. Erre törekszik a békésbányai ref. egyházmegye kebelében létesült, vallásos iratokat terjesztő egyesület is, melynek nagybecsű népies irodalmi kiadványai sokkal szélesebb körű pártfogásra és terjesztésre érdemesek, mint az mai napság tapasztalható. Az idegen című és egészen más égalj alatt született termékek, mint Havelock tábornok, Jámor Frigyes, Hickling Janka, Gates Tamás és más rokонтartalmú missiói iratkáknál sokkal értékesebbek az említett egyesület kiadványai minden tekintetben. De a mi igen czélszerű és fontos volna, az én véleményem szerint nem más, mint egy ref. missiólap létesítése, melyben minden e téren szükséges teendők: p. o. az összes magyarországi ref. diasporák teljes nyilvántartása, lelkigondozása, kül- és belügyi; a vasárnapi iskolák, bibliai órák, missiói egyesületek, valláserkölcsi iratok terjesztése, bibliaterjesztés stb. érdekében szükséges

teendők. továbbá a külsországi missiók munkálkodásának ismertetése, általában minden ide vágó eszmék, tények, teendők megbeszélgetnének s azok számára több munkatárs közreműködése mellett állandó rovatok nyitattának. Egyelőre csak havonként p. o. a debreczeni „Prot. Lap“ adhatná ki, melléklet gyanánt, még pedig olyformán, hogy nagyobb körben való terjesztetés czéljából, más egyházi lapok is meghatározott, vagyis tetszés szerinti mennyiségben megküldenék olvasóiknak. Azonban az én puritán felfogásom és tapasztalatom alapján, két kizárólagos főfeltételt tűznék ki: t. i. hogy ez a kis missiói lap először is igazi magyar legyen, azaz minden ízében a mi hazai gondolkozásmódunk és jellemvonásunk kifejezője; másodsor: református legyen, azaz nem mindenféle egyveleges, uniós, pietistikus, tulcsapongó, vizenyős vallási felfogásnak tért adó, hanem erőteljes, lelkes, igazi református! Hazai többi rokon és testvér keresztyén felekezeteink végezzék a magok missióját a magok rendje szerint, mi csak a saját házunk előtt sepernénk.

Igen sok mondanivalóm volna még e csakis némileg érintett tárgyra vonatkozólag, de kimélem e lap művelt olvasóinak türelmét s végzek.

Hazai ref. egyházunk egyetemének missióját a jelenben ismételten e kettőben foglalom össze:

A haza minden előtt!

Isten országa mindenek felett!

Erdős József.

A közalap végrehajtó bizottsága nagybecsű figyelmébe.

Az egyházi törvény 227. §-a nagy és fontos dolgokat adott a közalap végrehajtó bizottsága kezébe. — Arra bizta nevezetesen a közalap kezelését, a kezelés ellenőrzését, a pénztárak, számadások megvizsgálását, a számadásra kötelezettek felmentését, általában mindannak megtételét, a mi a közalap felvirágzását czélozza.

Majd az 1883. januárban tartott egyetemes konvent 77. sz. alatti határozata 14. §. a) pontja által, ugyancsak a végrehajtó bizottságra bizta az évi költségvetés elkészítését, illetőleg a beérkezett összes folyamódások előleges elbírálását!

Bizony ha az egyetemes konvent összes teendőit mérlegeljük, a sokszorosan nagyobb teher az 5 közalapi végrehajtó bizottsági tag erős vállait nyomja.

A végrehajtó bizottság ezen óriási terhén könnyíteni akarván, 1883. december 8-án tartott bizottsági ülésében 3. sz. alatt elhatározta, hogy a hozzá érkezett folyamódásokat csak az illető egyházmegyei és kerületi gyűlések indokolt véleményel kísért felterjesztése mellett tárgyalhatja!

Tehát mint az életben mindenütt, úgy itt is ajánlás, pártfogás és protektio szükséges.

Ezen intézkedése a végrehajtó bizottságnak nézetem szerint egészen felesleges és káros, mert:

Az egyházi törvények életbe léptetésekor uj aera kezdődvén, az egyházak és lelkészek minden egyházmegyében vagyonok és jövedelmök szerint osztályoztattak, mit elég hiven mutatnak az egyházmegyék jegyzőkönyvei; ezek volnának a legbiztosabb adatok a végrehajtó bizottság kezében — azt pedig, hogy egyik, vagy másik lelkésznek, lelkészi fizetésén kívül, privát vagyona van-é? világosan lehet látni a meglehe-

tősen részletes kérvénymintázat illető pontja alatt; — és ha valamelyik egyház és lelkész vagyoni és jövedelmi tekintetben saját egyházmegyéje által a legutolsó osztályba soroztatott, nem elég ajánlat-e ez?? Szükséges-e még ehhez újból az egyházmegye és kerület ajánlata??

De nem csak felesleges a végrehajtó bizottság intézkedése, hanem káros is. — E tekintetben adataimat az egyetemes konvent múlt évi november havában tartott gyűlése jegyzőkönyvéből meritem.

Ezen jegyzőkönyv 19-ik és 22-ik sz. alatt ugyan is azt lehet látni, hogy sok csekély népességű egyház és valóban szegény lelkész azért nem részesült segélyben, mert kérvénye felszeretlen volt, és mert az egyházmegye és kerület, vagy sehogy sem, vagy gyengén ajánlotta; — ellenben vannak népes egyházak és türhető állapotban lévő lelkészek, a kik szép összeget kaptak. — Pedig nézetem szerint egy népesebb egyház, habár semmi fekvő birtoka nincsen is, vagyonosnak mondható, mert van munkabíró ereje, ez pedig kapitalis! — Az is nagyon különös dolognak tetszik előttem, hogy a végrehajtó bizottság által adott, annyira világos utasítás értelmében ne igyekezett volna felszerelni kérvényét, bármelyik szegény lelkész és egyház, — annyit mindenesetre kitüntetett, hogy vagyona, jövedelme csekély és családi körülménye nyomasztó; — ez pedig a legmelegebb ajánló szavaknál is fontosabb és nyomatékosabb érv, mert hiszen a közalap épen ilyenek számára teremtett.

Nincsen mit szépíteni a dolgot Uraim! Valljuk meg, hogy az ajánlástól, a pártfogástól, a protekciótól, mint mindenütt az életben, úgy itt sem lehet egészen elkülöníteni az emberi gyarlóságot, és épen ezért történik meg, hogy sok valóban szegény egyház és sok valóban nyomasztó körülmények közt élő lelkész pártfogás hiányában vagy egészen mellőztetik, vagy egyformán segélyeztetik olyanokkal, a kik tulajdonképen még most a közalaphoz igényt sem tarthatnának.

A végrehajtó bizottságnak múlt évi ezen eljárásából egyesenesen következik, hogy míg a múlt évben 246 egyház és 129 lelkész folyamodott segélyért, ezen szám a jelen évben csaknem megkétszereztetik.

A múlt évben még, — jól ismervén a közalap eredeti rendeltetését, — sok népesebb egyház építési célokra és sok, türhető körülmények közt levő lelkész félve kért segélyt; — ellenben most már, előttök lévén a praecedens eset, egészen bátran és jogosan követelik a segélyezést s kérvényök nem fog felszeretlen lenni, lesz költségelírányzat, szakértői vélemény stb. stb. mellékelve, ne hogy elutasítsassanak. — Pedig nem szabad elfelejteni, hogy a közalap eredeti rendeltetése a szegény egyházak és a csekély jövedelmű lelkészek gyámoltása volna.

Nézetem szerint tehát az a fő, hogy a végrehajtó bizottság tegye az ügyet lelkiismeretesség kérdésévé, és a hozzá érkezett, akár melegen, akár gyengén, akár sehogysem ajánlott, szóval minden kérvényt, az 5 illetőleg a póttaggokkal és jegyzővel 11 bizottsági tag egyházkerületeiket egymással kicserélve gondosan tanulmányozzanak át; hiszen 11 oly munkaadott férfiú egy pár nap alatt igen sokat végezhet, és az általok helyben hagyott eredményhez képest, állíttassék össze a rendelkezésök alatt álló összegből jelen évi költségvetésök. — Mindenek felett szükséges, hogy a közalap eredeti rendeltetését szemök elől ne téveszszék.

Pótor Dániel,

szamos-ujlaki ev. ref. lelkész.

Ki tanítsa a confirmandusokat?

Közelebb lelkészi értekezleten levén, az értekezlet egyik tagja a „vallástanítás kérdése a népiskolában“ czim alatt felolvasást tartott. Érvelése — mely oda ment ki, hogy a tanítók kezében maradjon a vallástanítás — helyesléssel találkozott. Ugyde azok a lelkészek, kik a gyermekek vallásos oktatását, tehát a nehezebb részt a tanítók vállaira tenni jogosan vélték, a könnyebb részt, a confirmatiói oktatást a maguk kezébe ragadták. Vajjon helyesen cselekesznek-e?

Az első keresztyén egyházban — mint tudjuk — a papok voltak kizárólag a vallástanítók; azokat, kik Krisztus egyházának tagjai akartak lenni, bizonyos ideig tartó tanítás után bevették. A reformátorok, mint sok más kath. jellegű szertartást, úgy a confirmatiót is eltörölték, nyilvánosan hirdették, hogy ennek nincs sacramentomi jelentősége. Bugenhagen ajánlatára egy darabig életben volt, bár nem úgy mint sacramentom, de az ő halála után szünetelt egész a pietista iskola keletkezéséig. De élete ismét rövid ideig tartó volt. A racionalisták elevenítették fel az újabb korban s ma minden protestáns országban virágzásnak örvend.

A felekezeti tanítóképezdék azért állíttattak fel, hogy azokban a népiskolai tantárgyak tanítására alkalmas egyének képeztessenek, azért adatik ott elő a vallás, hogy a növendékek egykoron felekezeti szellemben tanítsák a gondjaikra bizott gyermekeket. A vallásos igazságok tanítására az egyházi felsőbb rendelkezés értelmében jogosítva vannak; ha a gyermekek vallásos oktatásának 5–6 éven keresztül becsülettel megfelelni képesek voltak, akkor a legnagyobb igazságtalanságot követjük el irányukban, midőn őket a népiskolai vallásos-oktatás betetőzésére képtelennek tartjuk.

Nem egy önérzetes tanítót kedvetlenit el a lelkész ezen rideg eljárása, de még sokkal sértőbb az, a mit némelyik lelkész elkövet akkor, amidőn a confirmatió oktatását a tanítóra bizván, felülvizsgálatokra maga elé rendeli a confirmandusokat. Ez a tanító tekintélyének csorbitása a gyermekek előtt. Ha az épület felépítésének nehéz munkáját elvégezte a tanító, az utolsó zsindeleg beütésekor a kalapácsot ne ragadja ki a buzgó építő kezéből. Kezdje a vallásosoktatást a népiskola első osztályában s tanítsa lankadatlanul addig az ideig, míg a gyermek népiskolai pályáját végig futja, ekkor érdemi meg a katekheta nevezetet s ekkor nem sérti a tanítói önérzetet.

A fenti értekezleten egy a confirmandusok számára készült könyvecske mutattatott be. Az értekezlet régóta szükségét érzi egy ily könyvecskének, mert a Szoboszlai és Kovács Lajos-féle nagyon is hosszadalmas s különösen a falusi hiányosan vagy teljesen iskolázatlanok számára egyáltalában nem alkalmas. E rövid könyvecske az egész megkivántató anyagot felöleli, érthető nyelven van írva, mint ilyen a lelkészek közt köröztetni rendeltetett; hogy majd az észrevételek megtétele után kinyomattassék. E könyvecske szerzője is a tanító kezébe adja a confirmatiói oktatást, különben teljesen felesleges lenne a minden kérdéshez csatolt kommentár, mert minden lelkésztől feltehető, hogy ez egyszerű kérdéseket képes megmagyarázni a gyermekeknek. A kérdéseket nyomban követő magyarázó jegyzeteknek, ha a tanító adja elő tovább is e tantárgyat, van értelme s a háromszázados multtal nincs szakasztás.

Sőt a confirmatiói oktatásnak igen nagy hátrányára van az, hogy a lelkész maga végzi e rövid ideig tartó oktatást. Tudjuk ugyanis, hogy a gyermeknek mily sok idő kell arra nézve, míg egy új tanító tanításmódjához hozzá szokik. Neki a tanító, kinek ajkairól hallgatta a vallásos igazságokat annyi éveken át, egész barátja lesz, mily nehezére esik a gyermeki szellemben előadottakat egy perc alatt magasabb theologiai hangon előadva hallgatnia. A lelkész oly kis idő alatt, lehetetlen, hogy a gyermeki világba annyira beleélje magát, miszerint megérthetővé legyen. De meg annak a lelkész körnek egyetlen tagja se ragadja a munkálkodás befejezése feletti örömet magához, hiszen ő több jeles tanítót magához méltónak ítél, midőn társaságába felveendőnek véleményezett. Mivel e tantárgy előadása nincs a lelkészre bízva, hagyjuk ezt a tanítók kezében, vagy pedig — mint fentebb mondtam — legyünk mi kizárólag a vallás oktatói ne csak a templomban, de az egyház veteményes kertjeiben, az iskolákban is. Ekkor leszünk méltányosak és igazságosak, ekkor nem sértjük meg a jeles képzettségű tanítókat.

Király Gyula.

Lord Shaftesbury.

Lapunk 43-ik számában megemlékeztünk Lord Shaftesbury, e nagy angol philanthrop elhunytáról s ígéretet tettünk, hogy megismertetjük áldásos életét olvasóinkkal. Ime, beváltjuk ígéretünket.

A gyakorlati keresztyénség ezen ősz előharczósa, a szegények és elhagyottak e nagynevű barátja, október 1-sőjének délutánján hunyt el. Egész Anglia gyászolt e legnemesebb fia fölött. Már a következő vasárnapon a legtöbb londoni katedraban megemlékeztek róla, mint a segélytelenek jóltevőjéről s mélyen gyászoló érzelmekkel emlegették halálát. Október 8-án, mielőtt halandó részeit átszállították volna a családi sírboltba, koporsója fölött a westminsteri apátságban fölemelő hatású gyászisteniszteletet tartottak. Fejedelmi személyek küldtek koszorukat sarkophagjára. London város községtanácsának október 15-iki ülésén egyhangulag elhatározták, hogy az elhunyt emberbarát érdemei elismerésül márványszobrot állítanak neve emlékére a Guildhallban, vagyis a City tanácsházában.

Gróf Shaftesbury Antal Ashley Cooper, az 1661-ben II. Károly angol király által peeri méltóságra emelt nagyhirű család ivadéka, 1801. április 28-án született. Huszonöt éves korában, gondos nevelést és önállóságot nyerve a nyilvános életre, mint Lord Ashley, az angol alsóház tagjai közé választatott be. A családi hagyomány a whigek, e liberális néppárt közé vezette őt. De politikai önállóságát egyik pártnak sem áldozta fel föltétlenül. Wellington alatt az indiai ügyekkel foglalkozott; 1834-ben az admirális lordjává lön; Peel második miniszteriumába azonban sociálpolitikai okokból nem lépett be s 1851-ben, atyja halála után, mint Earl of Shaftesbury, gróf Shaftesbury, átlépett a felsőházba, melynek politikai munkáiban egész haláláig élénk részt vett.

Mikor az ifju gróf a harminczas évek elején kilépett a

nyilvános élet küzdterére, akkor ünnepelte Wilberforce Vilmos, az 1833-ban elhunyt angol philanthrop, a rabszolgák e nagy barátja, kibeszélhetetlen küzdelmek árán kivívott diadalait. Lord Ashley pedig az egyház és az állam részére új lelki életet munkáló evangélikus pártra támaszkodva keresett philanthropikus törekvései számára új ösvényeket. Ezt ő a mindhatalmasabban előlépő s az emberi erőket könyörtelenül igénybe vevő ipar által okozott bajok elleni küzdelemben találta föl. Mindenek előtt a gabonavámok ellen szólalt fel, melyek az angolországi szegények mindennapi kenyerét megdrágították és képviselősége árán is megmaradt ellenmondása mellett. Majd positiv javaslatokkal lépett a gyári munkások érdekében a parlament elé. Az évek folyamán ő tőle eredtek, neki köszönhetőek létezőket legnagyobbbrészt mindazon törvények, melyek gyár- vagy munkásvédelmi törvények közös névvel neveztetnek. A bérért dolgozó asszonyok és gyermekek ügyét különös gondoskodása tárgyává tette. Személyesen elment a gyárvárosok és a bányavidékek gyáraiba és bányáiba és visszatérván Londonba, huzamos és gyakran meg nem értett munkában kezdte el támadásait, a társadalomban, a parlamentben, a sajtóban és nyilvános gyűlésekben egyiránt, a létező gyártörvény ellen, vagy jobban mondva, egy ilyennek nemléte, hiánya miatt. Végre győzött is, a meny nyiben 1840-ben egy törvény betiltá, hogy az asszonyok és a még tizenhárom évet el nem ért gyermekek a bányákban dolgozhassanak; 1850-ben pedig az általa ismételtén sürgett, ugynevezett tíz órai munkát rendelő törvény is megnyerte a parlament többségét. Majd egy pótléktörvényjavaslata is törvényerőre emelkedett, az t. i., mely az asszonyok és gyermekek részére megkurtított munkaidőt reggeli 6 és esteli 6 óra közé rendelé tétetni. E törvények szolgáltak mintául a német, belga és francia hasonirányú törekvések előtt.

Ezek szerint, általában véve úgy tekinthető Lord Shaftesbury, mint a társadalmi reformok előharczósa. Teljes igazsággal mondhatta ő a múlt évben, mikor London városa által díszpolgárrá választatott meg, hogy bármennyi kívánni valót hagyjanak is fenn a mai londoni szegény munkások erkölcsi és gazdasági viszonyai, a jelenkor körülményeit az ötven év előttekkel távolról sem lehet összehasonlítani. — Utolsó éveiben ifju lelkesedéssel ragadta meg azon gondolatot, hogy a munkásosztály lakásvizonyait javítani kell. A keresztyén társadalmi reform más képviselőivel szövetkezve mint a munkásházakat építtetett és egész utcákat és városrészeket olcsó, kényelmes és egészséges munkások otthonokká töltött meg, melyekben a kézművesek korábbi nyomoruságos lakásaik helyett jó otthonokat találhassanak s melyeket lassankint sajátjaikul is megszerezhessenek.

A másik feladat, melyre Lord Shaftesbury életerejét szentelé, a lelki és erkölcsi nyomoruság, a szegénység és a bűn elleni küzdelemben állott. Mindenekelőtt a gyermekekre fordítá figyelmét. Minden, személyét illethető veszedelem tekintetbe vétele nélkül behatolt a leghirhedtebb utcákba és házakba s szavai és tiszteletet parancsoló személyisége által kivitte, hogy a kiéhezett, testben és lélekben nyomorék gyermekek gondjai alá adattak. Ezekkel alapította meg az ugynevezett rongyos fiúk iskoláit (Ragged Schools).

A gondolai alá bizottaknak további előmenetelére is kiterjesztette figyelmét. Halála óráján több mint 300,000 ilyen, testi és lelki nyomorból megmentett emberre tekinthetett vissza. Az „utcai arabokat“, „a főváros eme pestisét“ ugynevezett czipőtisztító brigádokba gyűjtötte, a napi munka után oktatásban részesítette, takarékosagra szoktatta őket és oda vitte a dolgot, hogy a vörös kabátos fiúk csakhamar szívesen nézett alakjaivá váltak London utcai képének. A hivatásszerű tolvajok czéhére is hatni igyekezett. Egyszer többet összegyűjtött közülök 700-nál, velök magokkal beszélendő meg az eszközöket és utakat, hogy miként juthatnának rendes tevékenységű életmódhoz és miként lehetnének az emberi társadalomnak hasznos tagjaivá. Épen így a közegészség ápolása is buzgó és befolyásos előharczost nyert benne. És felejtethetlen fog minden résztvevő előtt maradni azon ő tevékenysége, melyet a biblia-, a traktátusterjesztő, a missiói társulatok, az ifjusági egyletek, a rongyos fiúk iskoláinak évi nagy májusi gyűlésein kifejtett.

Szenvedő embertársainak szolgálatában emésztette föl életét az elköltözött nagy lélek. De munkásságának ereje a megfeszített Idvezítő maradt, kit szívének egész melegével ölelt át. Azt igyekezett életmunkásságával bebizonyítani, hogy korunk társadalmi és erkölcsi bajainak gyógyszer a keresztyénségben található föl. És ezt megmutatni kortársai közül senkinek sem sikerült úgy, mint nekie. Azok sem tagadhatták meg tőle tiszteletüket, kik nem tekintették rokonszenvvel az ő, evangéliomhoz való határozott ragaszkodását. Ugy tekintjük őt, mint az egyház Urától nagy feladatok végezésére hívott kegyes és alázatos keresztyént, ki, bár elköltözött innen, odaadó szeretetének munkái által még mindig itt él mi köztünk és beszél mi hozzánk.

A N. Ev. Kz. után

Csiky Lajos.

Különfélék.

A magyar országos ref. egyházi közalap állandó végrehajtó bizottsága okt. 30-án kezdé meg több napra terjedő üléseit Beöthy Zsigmond kir. táblai tanácselnök, mint alelnök vezetése alatt. Ez alkalomból így irnak a budapesti lapok: A magyarországi ref. egyháznak e nagyfontosságú közalapi intézménye, mely részint alapítványok, részint alig érezhető egyenes adózás útján évenként 60—70,000 frt jövedelmet nyújt, legnagyobb részben néhai Lónyay Menyhért gróf fáradhatatlan buzgalmának köszöni lételét. Ő dolgozta ki annak alapszabályait gyakorlati jártassága egész ügyességével s az ő lelkes indokolása útján jutott az a debreczeni zsinat elé, mely azután az egyházi törvények IV-ik részében foglalt szakaszokban törvény erejére is emelte. Az 1883-ik évi kolozsvári convent megválasztotta a közalap igazgatására hivatott állandó végrehajtó-bizottság tagjait az öt egyházkerület conventi képviselőiből. Ez a végrehajtó-bizottság még abban az évben megalakult, elnökké Lónyay Menyhért grófot s alelnökké Beöthy Zsigmondot választván. A kezdet nehézségeit értelmes és

élénk tevékenységgel küzdötte le már akkor testileg gyengélkedő gróf s a magyar földhitelezet, melynek ő akkor elnöke volt, csakhamar sikerült megnyernie a közalap czímén befolyó pénzek kezelésére. A súlyosabban betegeskedő gróf azután már csak ritkábban érintkezhetett a végrehajtó-bizottsággal, mely ennek következtében Beöthy alelnök vezetése alatt folytatta működését. Mindazáltal a boldogult gróf amaz alkalommal, midőn a legelső közalapév jövedelmeinek segélyül való felosztása került bizottsági elbírálás alá, az illető szegénysorsú egyházak és lelkészek közt, részt vehetett mégis néhány napig abban a munkában, melynek üdvös kezdeményezése s megalkotása legnagyobb részben az ő érdeme marad. Halála után most a második közalapi év jövedelmei felosztásának tárgyalása van az ülés napirendjén, mely intézkedései megkezdése előtt legelsőben is a Lónyay Menyhért gróf halálával megüresedett elnöki állás betöltéséről gondoskodott s egyhangulag a bizottság eddigi alelnökét, Beöthy Zsigmondot választotta meg elnöknek, alelnöknek pedig Szász Károly dunamelléki püspököt. Az ülések a tárgyak sokasága s fontossága miatt e hó 5-kén estve rekesztetett be. — A bizottság munkálatát pedig a november 17-iki egyetemes convent veendi tárgyalás alá.

Értesítés. A gencsi ev. ref. egyház — bevégezvén Isten segítségével temploma építését s berendezését is, — óhajtotta volna azt e hó közepe táján ünnepélyesen felszentelni s ez örömműnnyepélyre vidékről is mindazokat, kik egyházuk iránt érdeklődnek s az építés körüli nehéz küzdelmeiket résztvevő figyelemmel kísérték — szíves barátsággal meghívni. Miután azonban e kellemetlenné vált zord időszak semmi részben sem alkalmas arra, hogy szívesen óhajtott vendégeink megjelenését remélhessük, sőt magunk is illően fogadhassuk és elszállásolhassuk: ez okból elhatározta egyházunk, hogy templomunk felavatását s ennek örömműnnyepét a tavaszi hónapok kellemes napjaira halasztja s azt annak idején köztudomásra hozza. Most — a hívek köz- és buzgó óhajtásához képest — csak is annyit tesz, hogy a templomot az ünnepélyes felavatásig is használatba veszi s ehez képest benne az első hálaisteniszteletet folyó novemberhó 15-én d. e. 10 órakor megtartandja. A szentszolgálatokat ez alkalommal a helybeli lelkészen kívül, — lehetőleg nt. Segesváry József esperes, — mindenesetre pedig nt. Asztalos György n.-károlyi és Tukacs Lajos sz.-miklósi lelkész urak végzendik. Az egyházi elnökség.

Lelkészwálasztások. Földesen Eröss Lajos kémeri lelkész, Szováton Jakucs Sándor segédlelkész választattak meg lelkészül, mindketten egyhangulag. Midőn a szép választás feletti örömműnknek kifejezést adunk, egyszersmind melegen üdvözljük az ifju lelkészeket, kik közül egyik egy más egyházkerületből jön át ide hozzánk, hol újra otthonához jut s a másik most jut önálló lelkészi hivatalhoz. Szerencsét, boldogságot kívánunk mindkettőjöknek!

A lapokban olvassuk: „Nina bibornok, ki e napokban halt meg, jelentékeny vagyonát a portása feleségének hagyományozta“.

Felelős szerkesztő: Tóth Sámuel. Szerkesztőtársak:
Csiky Lajos, Géresi Kálmán.